

menennen radionäyttelyn avajaisissa 18.8.1933, että ”mitä lehdistö oli 1800-luvulla, sitä radio tulee olemaan 1900-luvulla”. Saksan radioteollisuus sai myös määräyksen ryhtyä rakentamaan halpoja ”kansanvastaanottimia” eli ”Volksempfängerit”. Näitä halpoja vastaanottimia myytiin myös Suomessa. Täällä niitä kutsuttiin lempinimellä ”Pikku-Hitler”. Natsit ottivat tietysti heti valtaantulonsa jälkeen ADR-yhtiöt johtoonsa ja muuttivat niiden ohjelmapolitiikan oman ideologiansa mukaiseksi, mutta yhtiöiden perusrakenne säilyi entisen kaltaisena.

Toisen maailmansodan aikana kaikkien siihen osallistuneiden maiden radiot joutuivat enemmän tai vähemmän tiukasti omien hallituksiensa johtoon ja sotasensuurin alaiseksi. Tässä suhteessa Saksan ja Suomen radio-olot heijastivat myös diktatuurin ja demokraattisen valtion eroja. Saksassa oli määritelty rangaistavaksi teoksi ulkomaalaisten radioasemien kuuntelu. Meillä taas ulkomaalaisten asemien kuuntelua kyllä paheksuttiin, mutta ei kielletty. Saksan radiopropagandasta on jäänyt jälkipolville ehkä Hitlerin puhetyylin vuoksi liian yksipuolinen ”kuulokuva”. Esimerkiksi Stalingradin antautumisesta kertova erikoislähetys oli rakennettu taitavasti lähinnä klassisen musiikin pohjalle. Lähetystä Suomessa kuunnellut kirjailija Olavi Paavolainen kertoo, että hänen silloinen työstävänsä itki ohjelman päättyessä.

Rintamaradiot perustetaan

Jatkosodan aikana Suomi otti kuitenkin esimerkkiä Saksan radion ohjelmapolitiikasta. Keväällä 1941 armeijamme tiedustustoiminnan johtoon kohonnut **Kalle Lehmus** kävi tutustumismatkalla Saksassa. Matkan tuliaisina hän toi ideat propagandakomppanioista (Suomessa niitä kutsuttiin TK- eli tiedotuskomppanioiksi) ja armeijan alaisista rintamaradioista. Suomen

ensimmäinen ja kuuluisin rintamaradio – Aunuksen Radio – perustettiin jo syyskuussa 1941. Myöhemmin niiden lukumäärä kohosi viiteen. Sekä Saksassa että Suomessa oivallettiin, että rintamamiehille ei kannattanut lähettää paatoksellisen isänmaallista propagandaa, sillä sodan karut olot olisivat tehneet sen varsin ontoksi. Näin molempien maiden rintamaradioiden ohjelmapolitiikka painottui viihteeseen ja kevyeen musiikkiin. Rintamaradiot tarjosivat myös areenan paikallisista joukoista kootuille esiintymisryhmille.

Suomessa oli harvinainen tilaisuus verrata aseveljen ja omien rintamaradioidemme ohjelmistoa, kun Rovaniemellä aloitti joulukuussa 1942 toimintansa Saksan Lapin armeijan ”Soldatensender Lappland”, jota puhekielessä kutsuttiin myös nimellä ”Lapplandsender”. Rovaniemen asemaa ylläpiti Wehrmachtin propagandakomppania N:o 680 (PK 680). Sen päällikkönä toimi luutnantti **Detlev Neumann-Neurode**. Lapplandsenderillä oli suomalaisiin rintamaradioihin verrattuna ohjelmatoimintaan huomattavasti suuremmat resurssit, kuten esimerkiksi 25-miehinen ilmavoimien orkesteri ja laaja äänilevyarkisto. Tästä syystä myös monet Lapin asukkaat kuuntelivat mielellään Lapplandsenderiä, vaikka puheohjelmat jäivätkin useimmille täysin vieraisiksi.

Saksasta ei löytynyt Suomen aikaisia aineistoja

Lapplandsenderiin liittyy myös radiohistoriallinen harvinaisuus. Vuonna 1982 Yleisradion toimittaja **Pertti Salomaa** halusi tehdä dokumenttiohjelman Lapplandsenderistä. Pertti pyysi silloin minua avustamaan aineiston hankinnassa. Lähetin kirjeen Saksan yleisradioyhtiöiden keskusarkistolle tiedustellen, olisiko heidän kokoelmissaan tallella näytteitä Rovaniemen aseman ohjelmista. Parin viikon kuluttua tuli vastaus, ettei heillä itsellään ollut edes yhtäkään näytettä eikä tiet-

tävästi muuallakaan Saksassa. Näin Salomaa luopui hankkeesta. Syyskuussa 2008 sotahistorian professori Ohto Manninen toimitti minulle kaksi äänilevyä. Kun ne kopioitiin uudemmalle formaatille, kävi ilmi, että levyille oli tallennettu eversti **Oiva Willamon** Lapplandsenderissä 4.7.1944 lähetetyt muistosat pari viikkoa aikaisemmin Itävallassa lento-onnettomuudessa kuolleesta kenraaliversti **Eduard Dietlistä**.

Radio merkittävä tiedotusväline

Saksan vaikutus Suomen yleisradiotoimintaan alkoi jo itsenäisyydestämme haaveilevista jääkäreistä jatkuen radiotekniikan koulutukseen ja hankintoihin 1920-luvulta 1940-luvun puoliväliin saakka. Ohjelmapolitiikassa Suomen ja Saksan tiet erosivat vuonna 1933, vaikka nämä suhteet pysyivät edelleen kohteliaan korrekteinä valtakunnallisten lähetysten osalta aina jatkosodan loppuun saakka. Eron syykin on selvä. Diktaattorin johtamassa valtiossa kuului yleensä vain ”Johtajan” ääni. Suomessa sotavuosiakin hallituksissamme istui usean puolueen edustajia. Näin yleisradiomme saattoi sotasensuurista huolimatta esittää erilaisten kansalaispiirien näemyksiä ajan vaatimuksista. Sodan karu arki puolestaan vaikutti rintamaradioiden samankaltaiseen ohjelmapolitiikkaan. Molemmissa maissa radio kehittyi tarkastelujakson aikana hyvin merkittäväksi tiedotusvälineeksi, joka rauhan aikana edisti kansankuntien taloudellista ja sivistyksellistä nousua sekä sotavuosina kansallista yhtenäisyyttä. Suomessa tuo yhtenäisyyden vaatimus osattiin jatkosodan lopulla muuttaa kansakunnan pelastamisen sanomaksi, mutta Saksassa se vietiin lähes kansallisen itsemurhan tasolle.

Lasse Vihonen

Kirjoittaja on fil.kand. ja YLE:n Radioarkiston entinen päällikkö

Sendeprogramm

**SOLDATENSENDER
LAPPLAND**

Taglich:

16.00—16.10 Uhr: Nachrichten des Drahtlosen Dienstes
16.50—17.00 Uhr: Meldung Windstoss und Polarkreis
18.00—18.30 Uhr: OKW.-Bericht (langsame Wiederholung zum Mitschreiben)
20.00—20.10 Uhr: Nachrichten des Drahtlosen Dienstes
22.00—22.10 Uhr: Nachrichten des Drahtlosen Dienstes
22.16—22.25 Uhr: Meldung Windstoss und Polarkreis

Samstag, 7. März

12.30—14.00 Uhr: Wir machen Musik und plaudern dazu
14.10—14.50 Uhr: Allerlei zwischen 2 und 3
19.00—20.00 Uhr: Festliche Stunde
20.10—22.00 Uhr: 6. musikalische Rätselstunde
21.00—22.00 Uhr: Tanzmusik
22.25—23.00 Uhr: Tanzmusik

Montag, 8. März

12.00—14.00 Uhr: Soldaten, Kameraden
Dazwischen 13.30—13.40 Uhr: Alle mal herbören!
14.10—14.50 Uhr: Schöne Volksmusik
20.10—22.00 Uhr: Unser grosses Abendkonzert
22.25—23.00 Uhr: Tanzmusik

Dienstag, 9. März

12.30—14.00 Uhr: Musik zur Mittagspause
14.10—14.50 Uhr: Allerlei zwischen 2 und 3
20.10—21.00 Uhr: Aus fernen Ländern (Afrika)
21.00—22.00 Uhr: Balladen, einmal ganz anders (lustige Verse, mit Schallpl.)
22.25—23.00 Uhr: Besuch im Tonfilmatelier

Mittwoch, 10. März

12.30—14.00 Uhr: Musik zur Mittagspause
14.10—14.50 Uhr: Schöne Melodien
20.10—21.00 Uhr: Bunkerfenster
21.00—22.00 Uhr: Beschwingte Weisen
22.25—23.00 Uhr: Ade zur guten Nacht

Donnerstag, 11. März

12.30—14.00 Uhr: Soldaten, Kameraden
Dazwischen 13.30—13.40 Uhr: Alle mal herbören!
14.10—14.50 Uhr: Allerlei zwischen 2 und 3
20.10—21.00 Uhr: Stunde der Dichter: „Eine Stunde mit Wilhelm Busch“
21.00—22.00 Uhr: Schöne Operetten-Melodien
22.25—23.00 Uhr: Tanzmusik

Freitag, 12. März

12.30—14.00 Uhr: Musik zur Mittagspause
14.10—14.50 Uhr: Leichte Musik
20.10—20.35 Uhr: Was da krecht und fleucht (Hörspiel)
20.35—21.00 Uhr: Beschwingte Weisen
21.00—22.00 Uhr: Kleine Träumereien, „Heimat“
22.25—23.00 Uhr: Kleine Kostbarkeiten

Sonnabend, 13. März

12.30—14.00 Uhr: Musik zum Wochenende
14.10—14.50 Uhr: Musik zum Wochenende
20.10—24.00 Uhr: 5. grosses Wunschkonzert des Soldatensenders „Lappland“
(Änderungen vorbehalten)

Soldatensender Lapplandin ohjelmistotietoja maaliskuulta 1943. Radioasema julkaisi tiedot tulevasta ohjelmistaan Saksan Lapin armeijan rintamalehdessä nimeltä Lappland Kurier. Kuten ohjelmätiedoista voi päätellä, saksalaiset rintamamiehet ja paikalliset suomalaisetkin saivat kuunneltavakseen runsaasti viihdemusiikkia. Kvalilähde: Lappland Kurier / Esko Kokkonen: Pohjois-Suomen radio-toiminnan vaiheita 1915-1995, sivu 119.